

VERSLAG VAN DE 214e LEDENVERGADERING, GEHOUDEN OP WOENSDAG 20 NOVEMBER 1968 TE HENGELO

Een veertigtal leden had aan de oproep van het bestuur gevolg gegeven. Zij waren samengekomen in het Concertgebouw te Hengelo, toen de voorzitter, Dr. C. C. W. J. Hijszeler, om 11 uur de vergadering opende en alle aanwezigen van harte welkom heette.

Hij stelde de leden in kennis van het overlijden van de heren M. J. C. Olland te Hattem, Drs. H. Binnendijk te Kampen en Jhr. Mr. G. A. Strick van Linschoten te Wilp.

Voor het lidmaatschap bleken te hebben bedankt de heer en mevrouw Van Delden-ter Kuile te Enschede, de heer en mevrouw De Ruiter-Dronkers te Dalfsen, de heren L. J. Abelmann te Lossers, Dr. C. F. Diesch te Zwolle, B. C. Sluyk te Hengelo en J. Stoffel te Deventer.

Als nieuwe leden worden voorgedragen mej. G. F. van Asselt te Driebergen, en de heren J. J. Reinking te Luttenberg en A. B. Mor-sink te Denekamp (voorgesteld door de secretaris), de heren H. H. Buisman te Zwolle en Drs. T. Staverman te Almelo (voorgesteld door de heer E. H. Jonkhoff), de heer W. J. Klein Lankhorst te Oldenzaal (voorgesteld door mevrouw Stappers-Vürtheim), de heer W. H. Kuiper te Almelo (voorgesteld door Ds. S. Gosses), de heer H. J. Lammertink te Markelo en de heer en mevrouw Van der Voort-Van Os te Diepenheim (voorgesteld door de heer J. van der Veen), de heer J. de Mol te Deventer (voorgesteld door Mevrouw P. C. Wassenbergh-Clarijs), de heer D. Taat te Enschede (voorgesteld door Drs. A. L. Hulshoff), de heer J. H. Veen te Hengelo (voorgesteld door de voorzitter), terwijl de heer N. J. Stiphout te Harfsen door Drs. F. C. Berkenvelder als jeugdlid wordt voorgedragen.

Nadat de vergadering de overleden leden staande had herdacht, werden de voorgestelde nieuwe leden bij acclamatie aangenomen.

De voorzitter geeft vervolgens het woord aan de penningmeester voor het uitbrengen van zijn verslag over de financiële toestand van de vereniging over het jaar 1967. Hij wijst er op, dat het kapitaal is geslonken door de kosten van de Verslagen en Mededelingen 1966 en 1967, het uitgeven van Werken als de markerechten van Wezepe en

Losser, en het verlenen van subsidies. Het zal daarom zaak zijn in de volgende jaren een zuinig beheer te voeren. Overeenkomstig het advies van de leden der Kascommissie, de heren H. K. Berghuys en mr. S. H. van Groningen, wordt de penningmeester onder dankzegging voor het door hem gevoerde beleid décharge verleend.

De voorzitter stelt nu aan de orde de periodieke aftreding van het bestuurslid J. van der Veen, die wordt herbenoemd. Daarna verkrijgt de heer J. Vredenberg het woord, die er de aandacht op vestigt dat binnenkort van zijn hand een geschrift over Terwolde en Nijbroek verschijnen zal, dat belangstellenden bij hem kunnen bestellen.

Nadat alle beslommingen van huishoudelijke aard zijn afgedaan, krijgt mr. K. de Vries te Leeuwarden de gelegenheid voor het houden van zijn voordracht „Tot der stadts orbaer ende aller malkes vrede”, welke woorden ontleend zijn aan het stadsrecht van Wilsum van 1321.

Spr. begint met een opsomming van de 18 middeleeuwse Overijsselse stadsrechten en schetst de filiatie: 9 dochters van Deventer en 3 van Zwolle. Hij wijst er op, dat het stadsrecht formeel werd verleend door de landsheer, maar dat het hier in feite een contract betreft. Vanuit het oogpunt van de heer vormde de burgerij het garnizoen van een quasi-burcht (vgl. de term burger!), vanuit het oogpunt van de stad een quasi-maagschap. Het fundament van het stadsrecht is de stadsvrede. Deze wordt door de heer opgevat als de door het recht beschermde rust binnen de muren van de quasi-burcht (zie b.v. de aanhef van het stadsrecht van Enschede van 1325), en door de stad als de door het recht beschermde saamhorigheid tussen de leden van de quasi-maagschap (zie b.v. de aanhef van het stadsrecht van Wilsum van 1321). De eerste stadsvrede is territoriaal en de tweede personeel bepaald.

De hoeders van de stadsvrede waren de schout als vertegenwoordiger van de heer, en de schepenen als vertegenwoordigers van de stad. De burgemeesters waren gequalificeerde schepenen, evenals de „came-raars”, die in de drie grote steden Deventer, Kampen en Zwolle de financiën beheerden. In de 14e eeuw werd de schout in de meeste steden uitgeschakeld, een symptoom van de verzwakking van het gezag van de bisschop in het Oversticht.

Werd de stadsvrede geschonden, dan stonden er twee wegen open ter berechting van het delict: die van de vrede, leidend tot een zoen

en die der vervolging, leidend tot een vonnis. De zoenprocedure is ontleend aan het veterecht. Het betreft hier echter geen partij-aangelegenheid meer, maar een overheidsmaatregel: de vrijwilligheid heeft plaats gemaakt voor dwang. De klachtprocedure is in principe accusatoir, hetgeen tot uiting komt in het adagium „geen klager, geen rechter”, maar vertoont inquisitoire tendenties, nl. de vervolging ambtshalve van zware misdrijven en van inbreuken op het belang van de stad, b.v. overtreding van het dobbelverbod en het verbod om wapens te dragen. Tot die inquisitoire tendenties behoort ook de vervanging van de onschuldseed door het getuigenbewijs en de toepassing van de pijnbank (dit laatste komt in Deventer al in 1386 voor).

De middeleeuwse Overijsselse stad fungeerde als een defensie-gemeenschap. Alle burgers waren letterlijk en figuurlijk verplicht hun steentje bij te dragen tot de verdedigingswerken, deel te nemen aan de nachtwacht (die tegelijk als garnizoen, politie en brandweer opgevat kan worden) en uit te trekken voor een „reyse”, d.w.z. voor een veldtocht.

De vreemdeling werd door de stad als een potentiële vijand beschouwd. Hij werd doorgaans zwaarder beboet dan een burger en mocht niet als getuige optreden, wanneer de beklaagde een burger was. Men dient hierbij te bedenken, dat de middeleeuwse Overijsselse steden grotendeels „Ackerbürgerstädte” waren, dus sociologisch gezien dorpen.

Nadat de leden deze briljante voordracht met gespannen aandacht hadden aangehoord, maakten velen gebruik van de gelegenheid om de heer De Vries vragen te stellen, o.m. over de invloed van het romeinse recht. De voorzitter bracht spreker hierna de dank over van de vergadering voor het zo geslaagde en boeiende betoog, waarna de samenkomst werd geschorst en men zich aan de gezamenlijke maaltijd zette.

Om half twee, nadat een ieder zich aan spijs en drank te goed had gedaan, heropende de voorzitter de vergadering en gaf het woord aan dr. G. J. van Kolmeschate te Delft voor zijn causerie over „Grep en uit de burgerlijke en kerkelijke archieven van Zwartsluis”.

Spreker gaf een overzicht van de inhoud der archieven van Zwartsluis, alsmede van documenten uit het huisarchief Rechteren, het kloosterarchief van Dikninge en het oud-archief der gemeente Hasselt,

waarin de naam van de Swarte Sluys voorkomt (ca. 1400 en later). Hierbij werd geconstateerd, dat bij een situatie als hier het geval was, waar de Sethe in de Ae uitmondt en waar bij de bedijking automatisch een sluis ontstond, de voorwaarden geschapen waren voor het opwerpen van een versterking en de ontwikkeling van een nijverheid, gebaseerd op scheepvaart, scheepsbouw en kalkbranderijen.

De aanwezigheid van een fort irriteerde Ridderschap en Steden, die zich in hun bevoegdheden voelden aangetast, en hinderde de plattelandsbevolking. De verslagen van een commissie uit de Raad van State, de Gecommitteerden van Wedde en Westwoldingerland, die tweemaal per jaar de grensvestingen inspecteerde, geven een indruk van de inrichting van de forteresse, en met name van de desolate toestand waarin die vóór de eerste en tweede Munsterse oorlog verkeerde. Uit de toestand van het fort nadat de Munstersen waren weggetrokken blijkt, dat de forteresse voor hen niet zonder belang was. De gevolgen van de Munsterse bezetting waren nog jarenlang merkbaar, met name de ten behoeve van barricaden afgegraven landerijen, en de staketsels die in het Zwartewater en het Meppelerdiep waren opgericht.

Spreker ging daarna, door tijdsgebrek slechts globaal, in op de eeuwenlange strijd over tolheffing en waterlozing tussen Drenten en Overijsselaren. Ook de eerder genoemde verslagen van omstreeks 1650 geven een beeld van de uitermate moeilijke waterhuishouding aan de Zwartesluis. Tenslotte deed spreker nog enkele mededelingen over het merkwaardige instituut van de turfvlusters, dat een financieel voordeel opleverde voor de eigenaren der manden, de diaconie en de gemeente. Voor het meten der turf waren zeer strikte normen vastgesteld voor de wijze van werken, voor het formaat en de contrôle op de inhoud der manden.

Nadat spreker nog enkele vragen had beantwoord en de voorzitter ook hem had bedankt voor zijn belangwekkende voordracht, kreeg de derde spreker, dr. Heinrich Voort uit Bentheim, het woord. Deze sprak over het onderwerp „Zur Geschichte der Holländischen Steinhandelskompagnien in der Grafschaft Bentheim”. Ook dit werd een boeiende voordracht, en spreker verklaarde zich bereid de tekst beschikbaar te stellen voor de Verslagen en Mededelingen 1969. Nadat verschillende leden door het stellen van vragen van hun belangstelling hadden doen blijken en spreker uitvoerig op deze vragen was ingegaan, bracht

de voorzitter hem de dank der vergadering voor deze uitnemende voordracht over, en sloot vervolgens deze zo geslaagde bijeenkomst.